

MARTIEN WIJNEN

VAN ONDERWIJZER TOT BOER EN HOE HET VERDER GING

EEN ONGEWONE GESCHIEDENIS

Tekst Jan Schellekens

Foto's Jonne Christensen

Foto

Achterste rij Freddy, John Christensen, Hugo, Loes, Henning Lysemose, Tiny Schellekens, Hertha, Victor, Wim Cruijsberg, Jo.

Inge Christensen, Mieke, Door, Maarten Schellekens, Martinus Wijnen, (misterke Wijnen) José Cruijsberg, oma (Fientje Wijnen-Maas), Jan Schellekens, Kees, Jan, Jonne Christensen.

MARTIEN WIJNEN, VAN ONDERWIJZER TOT BOER, EN HOE HET VERDER GING— EEN ONGEWONE GESCHIEDENIS

Ik heb mijn Martien Wijnen, mijn grootvader van moederskant, niet goed gekend. Ik was zes jaar toen hij stierf. Toch bewaar ik nog vage herinneringen aan een bezoek van hem aan ons gezin in Boxtel, niet lang voor hij dood ging; vage beelden van een kleine man met een witte baard en wit haar, over wie ik veel heb horen vertellen en die in wijde kring bekend was.

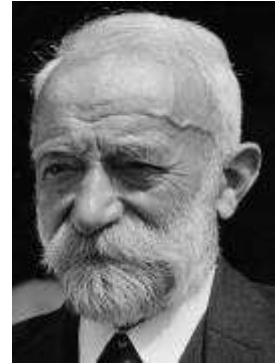
Gezinssituatie en jeugd

Martien Wijnen werd geboren in 1872 en stierf in 1954. Hij was de zoon van een welgestelde koopman, Kees Wijnen, die eerst in Duitsland later in de Verenigde Staten handel had gedreven. Toen hij na een kort verblijf in Nederland opnieuw naar de VS wilde gaan kon hij niet weggelopen, omdat er vanwege de Frans-Duitse oorlog van 1870-'71 geen schepen meer vanuit Hamburg vertrokken. Hij bleef, hij trouwde, hij kocht een huis op de Weebosch en ging leven van de rente van zijn kapitaal. Daarnaast boerde hij wat en verdiende bij met de aan- en verkoop van stukken grond.

Kees Wijnen was een teut. Teuten waren Kempische handelslieden die in het buitenland actief waren, met name in Duitsland en Denemarken. Ze waren goed georganiseerd en droegen in belangrijke mate bij aan de welvaart van de dorpen waaruit ze afkomstig waren. Ze specialiseerden zich in het verhandelen van een bepaald product en leefden volgens vaste regels. Teuten waren een soort marskramers die langs de deuren gingen met koperen huisraad, textiel en andere producten. Kees Wijnen was haarteut. Hij handelde in mensenhaar dat gebruikt werd om pruiken van te maken en om poppen van een echte haardos te voorzien. Het haar werd voornamelijk opgekocht bij nonnenkloosters.

Teuten waren ondernemende mensen. Zo had een neef van Kees, Christje Wijnen, in de Verenigde Staten carrière gemaakt. Hij werd directeur van de German Exchange Bank in New York. Hij kwam als miljonair terug naar Nederland en ging in Stratum wonen. Hij was een liefhebber van kunst en had een mooie collectie schilderijen opgebouwd. Zijn zoon Christiaan was een kunstkenner die aan het van Abbemuseum verbonden was en er mede voor gezorgd heeft dat het museum een Picasso kon verwerven.

Het gezin van mijn overgrootvader Kees Wijnen telde drie kinderen: twee dochters en een zoon, mijn opa. Een van de meisjes, Leen, trouwde met een man die psychisch labiel was en na verloop van tijd voorgoed in een inrichting terecht kwam. Toen haar man ziek werd moest Leen gaan werken om haar gezin van drie kinderen te onderhouden. Ze werd dienstbode bij een familie in het dorp en stuurde haar kinderen noodgedwongen naar een pensionaat voor weeskinderen in Arendonk, in België. De familie van haar man was niet in staat om financieel bij te springen en opa kwam te hulp. Hij beschouwde het als zijn plicht zijn zus te helpen. Hij beheerde haar financiën, kocht voor Leen een huis op het Loo en nam haar zoon in dienst als knecht. Opa had nog een zus die Dien heette. Zij trouwde met "Door" (Theodorus) Vermeulen, een boer op de Weebosch. De Vermeulens en de Wijnen hadden veel contact met elkaar.

De oude Boxtelse schooljeugd

Onderwijzer en landeigenaar

Opa ging vanaf zijn elfde jaar (toen zijn moeder was gestorven) naar kostschool, eerst in Reusel, daarna in Tilburg en Oss en tenslotte in Hoogstraaten, België, om daar goed Frans te leren. Vervolgens ging hij naar de Normalschool in Eindhoven voor een opleiding tot onderwijzer. Er was in die tijd (vóór de schoolstrijd) nog geen katholiek onderwijs, er bestonden uitsluitend openbare scholen. Op de Normalschool werkten inspirerende docenten die met hun humanistische levensovertuiging grote invloed hadden op de denkwereld van mijn grootvader.

Opa behaalde zijn onderwijzersakte toen hij twintig was. Hij begon zijn loopbaan in Bladel. Daar nam hij ontslag, na conflicten met de pastoor. Toen ging hij naar IJsselstein

(Utrecht), waar hij een jaar bleef. Nadien werd hij onderwijzer in Boxtel. Hij was zo gehecht aan het Brabantse land, dat hij –naar eigen zeggen– hilde van blijdschap toen hij na zijn verblijf in IJsselstein bij den Bosch het bosrijke Brabant binnenkwam.

Toen hij in Bladel werkzaam was gaf hij ook lessen Nederlands aan de Franstalige nonnetjes die in Bergeijk op het Loo een klooster hadden. Zo heeft hij Josephina Maas leren kennen. Zij was de dochter van de belangrijkste winkelier van de buurtschap. Ze trouwden in 1906 en verhuisden niet lang daarna naar Boxtel, waar opa inmiddels onderwijzer was geworden aan de openbare school op de Burgakker. (Stom toevallig kwam mijn vader daar later ook te wonen, maar dat is een ander verhaal...). In Boxtel zijn mijn moeder en tante Miek geboren. In 1910, toen hij eenenveertig jaar oud was en ongeveer twintig jaar voor de klas had gestaan, besloot opa het onderwijs vaarwel te zeggen en te gaan boeren. Dit was een grote stap met aanzienlijke risico's. Opa was verantwoordelijk voor het inkomen van een gezin met jonge kinderen en het bestaan van een boer was veel minder zeker dan dat van een onderwijzer die iedere maand een vast salaris kreeg. Wat bracht hem tot deze daad?

Enkele jaren eerder had hij een groot stuk woeste grond gekocht met geld uit de erfenis van zijn moeder. Opa was een buitenmens, een natuurliefhebber in hart en nieren, die zijn vrije tijd het liefst doorbracht in bos en hei. Op een van zijn zwerftochten per fiets was hij verdwaald en terecht gekomen op de Heuvelsche Heide. Daar stond vroeger bos (Piteurs bos genaamd), maar dat was afgebrand en nu was het een heidegebied met hier en daar wat jonge dennenboompjes en berken. Het was tamelijk geaccidenteerd en er lagen enkele kleine vennetjes in. Aan twee kanten werd het begrensd door heldere beekjes die het een speciale bekoring gaven. Opa werd er zo door getroffen dat hij ging informeren of de grond niet te koop was. En jawel, de eigenaars, uit de adellijke Belgische familie van der Gracht de Rommerswael, wilde wel verkopen. Via hun toezichthouder in "de Barrier" kocht opa eerst 25 hectaren tegen een prijs van f 35,00 per hectare. Later verwierf hij nog eens 45 bunder tegen een prijs van f 45,00 per hectare. De grond lag ver van de bewoonde wereld op 300 meter van de grens met België.

Den hollander en Jan Wijnen, één van de zonen.

Het begin van de boerderij

In 1904, dus nog vóór hij getrouwd was, besloot opa de eerste stukken grond te gaan ontginnen. Hij liet dat doen door de firma van Gompel die de grond vlak maakte, hei en gras omploegde en alle houtopslag en oude boomstronken verwijderde tot de grond zaaiklaar was. Enkele jaren later nam hij een knecht in vaste dienst, Jan Willems, door de dorpingen "den Hollander" genoemd, omdat zijn vader vroeger vanuit Bergeijk in Holland ging werken. Die zaaide de eerste gewassen in en ging door met het ontginnen van andere stukken land. Er werd een grote schuur gebouwd voor de opslag van hooi en andere gewassen.

Toen dit proces op gang was gekomen ontstond langzaam het idee om daar zelf te gaan wonen. Het was ook wel een

logisch gevolg van de eerste stap om de grond voor landbouw geschikt te maken. Opa moest elke week de mensen die voor hem werkten gaan uitbetalen en de reis van Boxtel naar het gebied bij de Belgische grens kostte hem veel tijd. In 1910 werd de eerste stap gezet. Opa nam ontslag en betrok voor korte tijd een huis op het Loo dat eigendom was van zijn vader. In 1909 had hij al opdracht gegeven voor de bouw van een huis voor zijn knecht, dat in 1910 gereed kwam. Den Hollander zou er met zijn gezin tot 1937 blijven wonen. In 1913 werd, pal naast het huis voor de knecht, begonnen met de bouw van de Heuvelsche Hoeve, een grote boerderij die in 1914 betrokken werd door het gezin Wijnen. Opa heeft de boerderij zelf ontworpen. De voorgevel heeft een statig aanzien, en onderscheidt zich daarmee van de andere ontginningsboerderijen in de omgeving. De boerderij lag "aan het eind van de wereld", op vijf kilometer afstand van het dorp en was alleen via een zandweg te bereiken. Wel werd er door de knechten naast het karrenspoor een smal fietspad aangelegd dat verhard werd met sintels van de zinkfabriek in Overpelt. In 1950 zou het zo blijven. In dat jaar werd de weg geasfalteerd en kwam er elektriciteit. Water werd met een handpomp omhoog gehaald. Op de logeerkamers stonden lampetkannen; wastafels met stromend water verschenen pas in 1960. In de winter vrozen de lampetkannen vaak kapot...

De huiskamers werden verlicht met twee grote olielampen aan het plafond en de slaapkamers met kleinere olielampen. Kaarsen werden niet gebruikt vanwege het brandgevaar.

d'n Boer van het buukske

Opa had geen ervaring met boeren, en liet zich in de praktijk leiden door geschreven richtlijnen: hij werd daarom door de andere boeren "d'n boer van het buukske" genoemd. De onvruchtbare grond kon alleen met behulp van kunstmest succesvol beboerd worden, maar opa sprong daar nogal zuinig mee om, zodat de opbrengst laag bleef. De grond kwam vooral kalk tekort. Opa verwachtte dat het Maaswater waarmee de Watering bevoeid werd en dat ook door de sloten op zijn grondgebied stroomde, genoeg kalk zou aanvoeren, maar hij liet zijn land niet bevoeien zodat het gewenste effect uitbleef.

Het eerste gewas dat werd geteeld was rode klaver. Later werd er haver gezaaid, gevolgd door rogge, aardappelen en voederbieten. Ook werd een deel van de grond ingezaaid met gras, want opa had besloten om rundvee te gaan houden: jongvee en koeien. Dat gebeurde in 1912. De melk werd met paard en kar naar het dorp gebracht. De ondermelk kwam mee terug als voedsel voor de varkens. De veeteelt was gelukkig nog een beetje winstgevend en sleepte de familie door de eerste jaren van de Eerste Wereldoorlog heen. Maar er moest vee afgestaan worden en er was in die periode geen kunstmest verkrijgbaar, zodat de grond na de oorlog, in 1918, volledig uitgeput was. Het waren zorgelijke tijden. Elk dubbeltje moest worden omgedraaid en voor nieuwe investeringen was geen geld. Bovendien was de boerderij vanwege zijn ligging dichtbij de

Oogsttijd. Vic, Huug en Door.

grens met België in de oorlogsjaren alleen met speciale toestemming te bezoeken waardoor het isolement van de familie nog groter werd. Ondanks de benarde omstandigheden kocht opa in 1920 van de gemeente Lommel een flinke lap grond in de Maaij. De buurtbewoners hadden niet helemaal ongelijk toen ze beweerden: "ut is al Wijnens wa ge hurt: Wijnens haai, Wijnens Maaij, mar van Wijnens geld hi nog nooit iemes gehurd".

Gemankeerd landjonker

Opa werkte zelf niet op het land; dat liet hij over aan de knechts en aan zijn zonen. Hij was een natuurliefhebber en hield van jagen, vissen en bosbeheer. Daarnaast zat hij vaak te tekenen. Daar had hij aanleg voor. Hij had in zijn jonge jaren contact gehad met een kunstenaar, genaamd van Genderen, die een huis had in Bladel. Deze man, die werkte in de stijl van de Haagse School, ging vaak de natuur in om te schilderen en opa vergezelde hem nogal eens. Hij heeft naar eigen zeggen veel van hem geleerd.

Opa's belangrijkste activiteit was het planten van bomen. Zo heeft hij het eerste, tweede en derde bos gesticht, en rondom de boerderij de loofbomen geplant die intussen zijn uitgegroeid tot de statige exemplaren die zo mooi de boerderij omlijsten. Zijn dochter Mieke beweert dat opa eigenlijk wilde leven als een landjonker, maar er (helaas) de centen niet voor had....

Zelfredzaamheid

Opa streefde een situatie na waarin zijn gezin zoveel mogelijk op zichzelf kon staan, in ieder geval wat betreft de voedselvoorziening. Zelf brood bakken, groenten en fruit verbouwen en vee houden voor de melk en de slacht. Er was natuurlijk ook een zekere noodzaak om het zo aan te pakken, want de familie woonde zo ver van het dorp dat er geen leveranciers aan huis kwamen en boodschappen doen een zeer tijdrovende aangelegenheid was. Dus kwamen er kippen voor de eieren, varkens voor het vlees, er was een schouw waar men de hammen kon roken, er was een grote moestuin met veel verschillende groenten, er stonden drie soorten bessenstruiken en er was een boom-

Door, Mieke, Vic, Loes, Jo, Freddy en Huug

gaard met appel-, peren- en kersenvoemen. En een notenboom, een tamme kastanje en een wal met hazelnotenstruiken. Voor de overige benodigdheden kwam het goed uit dat oma Maas een kruidenierswinkel dreef waar je van alles kon krijgen.

In de eerste jaren had opa drie knechten in dienst en een meid om voor het huishouden te zorgen. Een van de knechten was Kees Baudewijns, de zoon van zijn zuster Leen. Het was een zorgelijk bestaan: van de inkomsten moest eerst het personeel betaald worden, en pas daarna kwam het gezin aan de beurt. Het viel overigens niet mee om aan goed personeel te komen, want de pastoor van Bergeijk had zijn parochianen verboden om voor de familie te werken.

Foutieve besluiten

Opa was een eigenwijze man. Hij dacht dat hij overal verstand van had, maar hij kon niet handelen en hij was geen econoom. Hij nam lang niet altijd de juiste beslissingen: de bossen brachten nagenoeg niets op en zijn afkeer van kunstmest heeft waarschijnlijk geleid tot een onnodig lage opbrengst van het land. Een andere discutabele beslissing was om een boomgaard op te zetten. De veiling in Eindhoven was ver weg en de transportkosten waren hoog, maar het belangrijkste bezwaar was dat de oogsttijd van het graan en het fruit elkaar gedeeltelijk overlaptten zodat er in de zomermaanden wel heel erg hard gewerkt moest worden. Ook had opa een speciale kuip aangeschaft waarmee hij kaas kon maken. Dat lukte wel, maar er was geen belangstelling voor zodat de investering niet terugverdiend werd. Hij probeerde wel van alles uit; zo maakte hij zelf wijn en kocht daarvoor zelfs een apparaat waarmee je flessen kon kurken.

Communicatie met de buitenwereld

Juist omdat opa ver van de bewoonde wereld ging wonen vond hij het belangrijk om goed op de hoogte te blijven van wat er in die wijde wereld omging. Hij was geabonneerd op het Handelsblad en de Groene Amsterdammer. In zijn keuze voor deze nieuwsbronnen week hij sterk af van wat gebruikelijk was: op het Brabantse platteland werden vrijwel uitsluitend katholieke bladen gelezen. Er kwam ook een radio en hij nam een abonnement op de VPRO-gids. Omdat er geen elektriciteit was liep de radio op een accu die geregeld in het dorp moest worden bijgevuld. Wie de gevulde accu op de fiets mee terug bracht moest voorzichtig te werk gaan, want het gebeurde wel dat het klotsende accuzuur een gat brandde in een nieuwe jurk. Toen de boerderij in 1950 aangesloten was op het elektriciteitsnet kwam er meteen telefoon en in 1957 ook een TV-toestel, een nieuwigheid die ons gezin pas in 1964 bereikte. Als ik op de boerderij logeerde probeerde ik het avondeten altijd te rekken zodat ik zo lang mogelijk TV kon kijken...

In 1950 werd ook de eerste auto aangeschaft. Wij beschikten pas veel later over al die dingen, maar wij woonden dan ook niet zo ver van alles af. Met andere woorden, wat voor ons meer een luxe was, was voor de Wijnens vaak een noodzaak.

Onderwijs

De boerderij lag zo ver van het dorp dat de kinderen niet verplicht naar school hoefden te gaan. Dat kwam opa goed uit. Hij vreesde dat ze op de dorpschool verkeerde dingen zouden leren en nu kon hij zelf bepalen wat hij hun aan kennis zou meegeven. Hij zorgde dat er goede, neutrale leerboeken in huis waren. Daarnaast was er de Grote Winkler Prins, een encyclopedie in twintig delen, en een aantal naslagwerken.

Opa vond het belangrijk dat zijn kinderen een brede algemene ontwikkeling kregen. Om het lezen te stimuleren kwam er een abonnement op het jeugdtijdschrift Jong Nederland, waarnaar de kinderen iedere week reikhalzend uitkeken.

Toen ze elf jaar waren gingen de oudste dochters naar het pensionaat van de zusters Ursulinen in het dorp. Daar waren ze intern. Ze hadden daar een fijne tijd en maakten vriendinnen voor het leven, zoals de meisjes Balis uit Neerpelt.

Toen ze weer thuis waren gingen ze opa assisteren bij het les geven aan de jongere kinderen en weldra namen ze die taak helemaal over. Ieder had zijn eigen leerlingen. Mijn moeder gaf les aan Vic, Mieke gaf les aan Herta, Jo aan Loes. De lestijden kwamen overeen met die van een "echte" school. De woonkamers dienden als leslokaal; op de tussendeuren hingen grote landkaarten van Nederland en Europa. De eerste schrijfoefeningen werden gedaan op een lei met een griffel. De dag begon altijd met rekenles. Meteen na het ontbijt gaf opa korte uitleg en zette dan iedereen aan het sommen maken. Als alle kinderen aan het werk waren vertrok hij. Ik stel me zo voor me dat hij dan zijn geweer over zijn schouder hing en ging jagen...

De andere lessen: Nederlandse taal, geschiedenis, aardrijkskunde en Frans werden gegeven door de oudste dochters. Soms hielp oma mee. Als ze iets niet wisten zochten de onderwijzeressen het op in de encyclopedie of in een naslagwerk en pas als ook dat niets opleverde werd opa ingeschakeld.

In huize Wijnen werd ook heel wat afgepraat. De gesprekken gingen over van alles en nog wat: geschiedenis, verre landen, vreemde culturen, moderne ontwikkelingen....Maar het favoriete onderwerp was de politiek, nationaal en internationaal.

De jongste kinderen, Huug en Loes, gingen later verder studeren. Huug ging naar de landbouwschool in Boxtel en Loes naar het pensionaat in Hamont. Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werden alle Nederlandse kinderen naar huis gestuurd. Zo ook Loes. Maar al snel kon ze verder leren in den Bosch waar ze bij een oom en tante ging inwonen en naar het gymnasium ging.

De jongens gingen niet naar school en dat had ook een keerzijde. Ze werden niet weerbaar en waren nogal verlegen.

Ontspanning

Veel tijd voor ontspanning was er niet; de kinderen waren of aan het leren of aan het werken. Wel was er op en rond de boerderij natuurlijk van alles te beleven: de directe omgeving was een natuurlijke uitlaatklep. Er werd gevist, er werden hutten gebouwd in het stro en in het bos en er werden kinderspelletjes gedaan. Ze maakten zelf stelten, ze maakten houten fluitjes en er werd geknutseld. Oom Jan bijvoorbeeld maakte servetringen van varkensbotten. 's Avonds werd er gelezen, piano gespeeld en gekaart. Opa en oma zongen samen in de keuken Franse liedjes.

's Winters als er ijs was werd er geschaatst. Dat was een hoogtepunt voor alle kinderen, ook al omdat ze daar hun leeftijdgenoten konden ontmoeten. Dan werd er op het raam geklopt: "Mister Wijnen, mogen ze komen schaatsen?" Opa hoefde niet lang na te denken en gaf ijsvrij. Het was voor iedereen dolle pret.

Door, Mieke, één van de Vermeulens en Loes (?)

Blikverruiming

De Wijnens hadden een voorliefde voor reizen. Misschien omdat hun huis zo ver van de bewoonde wereld lag, misschien ook omdat ze veel boeken en tijdschriften lazen en daardoor nieuwsgierig werden naar de Grote Wereld verderop. Opa en oma hielden die reislust beslist niet tegen. Toen ze tien, elf jaar oud waren nam opa zijn oudste dochters mee naar Antwerpen en bezocht er de kathedraal en het Rubenshuis. "Daar werden wij ingewijd in de kunst" zegt tante Miek. Opa nam zijn dochters ook mee op een treinreis naar Brussel, Namen en Luik. Toen ze dertien, veertien jaar waren maakten de drie oudste meisjes die reis zelfstandig, met een vriendin. Ze verbleven in hotels. Opa had hen geadviseerd om

postbodes aan te klampen. "Die weten beslist waar de goede hotels zijn". Toch vonden ze het nodig om 's nachts de deur van hun hotelkamer te barricaderen met een kinderbedje. Toen tante Net in Kruiningen was gaan wonen (haar man oom Christ was daar stationchef) gingen ze daar vaak logeren, de een na de ander. De meisjes kochten samen al op jonge leeftijd een foto toestel om hun ervaringen in den vreemde vast te leggen.

Godsdienst en politiek

Opa had uitgesproken politieke opvattingen. Hij hing het socialisme aan, hoewel de liberale erfenis hem ook na aan het hart lag. De Franse revolutie en de ideeën van de Verlichting waren voor hem de belangrijkste feiten uit de geschiedenis. Tijdens zijn leven was hij getuige van de revolutie in Rusland en hij koos de kant van de bolsjewieken. Opa was een uitgesproken pacifist die als onderwijzer in de behandeling van zijn leerstof passages over oorlogen opzettelijk vermeerde. Hij raakte in zijn denken steeds verder verwijderd van de opvattingen van de katholieke kerk en had scherpe kritiek op het beleid van de kerk waarvan de hele samenleving doordrenkt was. Die opvattingen brachten hem onvermijdelijk in botsing met de clerus.

Al tijdens de eerste jaren van zijn onderwijsloopbaan, toen hij les gaf in Bladel, kwam hij in conflict met de kerk. Tante Miek tekende de volgende anekdote op uit zijn mond. Hij stelde tijdens een les over biologie de vraag waardoor de zaadjes in de grond konden ontkiemen. "Dat komt door God, meester!" zei een jongen. Opa negeerde het antwoord. "Dat komt door de zon, meester!" zei een ander. "Goed zo, jongen", zei opa, "jij hebt het begrepen". En hij ging aan de klas uitleggen hoe de zon de aarde verwarmt, enzovoort. De jongen die met God op de proppen was gekomen vertelde dit voorval aan zijn ouders. Die waren verontwaardigd en gingen naar de pastoor en toen moest opa op het matje komen!

Toen de pastoor van het Loo verkondigde dat de Eerste Wereldoorlog een straf van God was, was voor hem de maat vol. Hij besloot niet meer naar de kerk te gaan. Het werd er niet beter op toen een andere pastoor tijdens een huisbezoek probeerde om opa te overtuigen van de kracht van het katholieke geloof en zich liet ontvallen: "als ik het geloof niet had, leefde ik als een beest! Ik zou geen vrouw, geen meisje ontzien!" Opa reageerde verontwaardigd: "aan iemand die zo durft te spreken zal ik mijn kinderen toevertrouwen? Dat nooit!". De pastoor droop beschaamd af. Dit incident had verstrekkende gevolgen. Het zou nooit meer goed komen tussen opa en de kerk. Toen opa gestorven was werd hij in ongewijde grond begraven, als een heiden. Het werd voor zijn zoons praktisch onmogelijk om verking te krijgen met meisjes uit het dorp. Als ouders merkten dat een meisje verliefd was op een jongen van Wijnens werden verdere contacten verboden. Alleen de jongste zoon, Huug, heeft een vrouw gevonden, maar toen was hij al 35. Toen zoon Kees te kennen gaf dat hij naar de avondschool wilde voor landbouwonderwijs werd hij aangenomen maar vervolgens geweerd toen het katholieke schoolbestuur er achter kwam dat hij er "een van Wijnens" was. Dit alles heeft ertoe geleid dat drie zoons en twee dochters als vrijgezel tot het eind van hun leven op de boerderij zijn blijven wonen.

Maar ziet, in 1996 heeft de toenmalige pastoor op het Hof een preek gehouden waarin hij, na een inleiding over moedige mensen die voor hun eigen mening opkomen, over opa het volgende zegt: *met een zekere warmte moet ik denken aan Misterke Wijnens. Hij ligt op het kerkhof van 't Loo begraven in zogenaamde "ongewijde" aarde. Dat was zo'n man die zijn eigen plan trok, zijn eigen licht volgde tegen de autoriteiten in. Hij werd opzijgeschoven tot na zijn dood. Toentertijd was zijn graf een straf en een schande. Nu is het voor mij een soort Geuzenmonument van een man die zich te weer stelde tegen allerlei dictaat van bovenaf.*

De overtuiging van oma

Over geloofskwesties hadden opa en oma verschillende denkbeelden. Opa was fel en had uitgesproken meningen die hij niet onder stoelen of banken stak. Dat hij daarmee in conflict kwam met de autoriteiten nam hij op de koop toe. Oma had een heel ander karakter. Ze was zachtaardig en ging conflicten uit de weg. Zij dacht ook anders over het geloof en bleef trouw aan de katholieke kerk. Het siert opa dat hij zijn vrouw niet onder druk heeft gezet om zijn opvattingen over te nemen. Hij voelde goed aan dat dat haar ongelukkig zou maken. Hij respecteerte haar overtuiging, ook al was die niet de zijne. Dat zal hem moeite hebben gekost, want hij was zeer principieel. Hoe dan ook, hun meningsverschil leidde tot de volgende praktische oplossing: alle kinderen werden wel gedoopt, maar de jongens gingen nooit naar de kerk en de meisjes wel. Oma ging altijd naar de eerste mis, waarna ze koffie ging drinken bij haar moeder op het Loo. De oudste dochters gingen naar de laatste mis omdat ze eerst de koeien moesten melken. Overigens werd het kerkbezoek wel vaak beperkt door de grote afstand: in slecht weer is vijf kilometer fietsen een zware opgave! Als oma naar de kerk was bakte opa pannenkoeken voor de kinderen. Hij maakte er een ware show van en gooide de pannenkoeken hoog in de lucht om ze omgekeerd weer op te vangen. Dat maakte indruk!

De familie van opa en oma, op één oom en tante na, heeft de Wijnens nooit veroordeeld om hun breuk met het geloof. Ze kwamen er altijd graag op bezoek en waren zeer geïnteresseerd in de ontwikkeling van het jonge boerenbedrijf. Dat moet ook heel boeiend zijn geweest, zeker wanneer je bedenkt dat er geen boeren in de familie waren, behalve Door Vermeulen, de zwager van opa. De familieleden werden altijd met open armen ontvangen en ook dat is niet vreemd. De boerderij lag zo ver buiten de gemeenschap dat alle bezoek welkom was. Opa deed niets liever dan praten en discussiëren en hij was een ontwikkeld man en een boeiende gesprekspartner. Zo kon het zelfs gebeuren dat er regelmatig clericalen op bezoek kwamen voor een kop koffie en een goed gesprek. Als dat maar niet over het geloof ging was er niks aan de hand.

Tante Bets Maas uit Helmond, zittend Den Hollander.

Jan, Huug, Loes, Mieke. Staand: Freddy, Vic, Kees, Jo, fotograaf Hertha.

De boerderij; taakverdeling en bedrijfsvoering

De koeien werden gemolken door de dochters. Zij stonden elke ochtend om zes uur op en moesten na het melken de volle melkbussen met de kruiwagen van het weiland naar de weg rijden waar ze later werden opgehaald. Zwaar werk! En 's avonds moest er weer gemolken worden. In 1947 werd een melkmachine aangeschaft. Dat was vooral omdat de meisjes gingen trouwen en de jongens het werk moesten overnemen.

De meisjes deden meer: kleren verstellen, wassen, wecken, jam maken.... Ze gingen onkruid wieden in de moestuin en op het land. Ze maakten boter en ze bakten brood. Mijn moeder en tante Jo hielpen oma met het koken. Tante Miek deed vanaf haar zestiende jaar de boekhouding van het bedrijf. Toen de jongens het lichamelijk aan konden werden zij ook ingezet in het werk op de boerderij: ze hielpen mee met het voeren van het vee en gingen ook steeds meer werk verzetten op het land. Eerst de kleine klusjes zoals onkruid wieden, sloten open houden en de afrastering repareren. Later kwamen daar alle andere werkzaamheden bij: de stal uitmesten, de mest op het land brengen, ploegen, zaaien en oogsten. Ze hadden ook veel werk met het vee: dat moest in de wintermaanden gevoerd worden, de stallen moesten worden uitgemest en van vers stro voorzien en de mest moest op het land gebracht en verspreid worden. De jongens genoten wel het voordeel dat ze niet zo vroeg hoefden op te staan en geen huishoudelijke taken hoefden te verrichten.

Vooral in de oogsttijd kwam men handen tekort. Iedereen die het kon moest meehelpen. Het hooi moest bijeengeharkt worden en op het land worden omgegooid zodat het kon drogen. Daarna werd het op hooiopers gedaan om verder te drogen en wanneer het helemaal droog was werd het op de wagen geladen, naar de boerderij gereden en op de hooizolder "opgetast". En dan was er de graanoogst: de graanhalmen moesten gebundeld worden en rechtop gezet in korenschoven. Als het graan gedorst was moest het stro worden opgetast. Het was allemaal zwaar lichamelijk werk. Alsof dit nog niet genoeg was moest er in dezelfde tijd ook nog fruit worden geplukt.

De boerderij ontwikkelde zich tot een gemengd bedrijf waar graan verbouwd werd en vee gehouden. Er waren ook varkens en kippen. Paarden deden het zware werk; na verloop van tijd waren het er drie. Ze werden eerst gemend door de knecht maar later werd Kees de paardenman. Langzaam deed de mechanisatie zijn intrede. Er werd een aparte schuur gebouwd voor de machines. Het onderhoud werd gedaan door de jongens, met name door Jan en Vic. Zij ontwikkelden zich tot mécaniciens die zowat alles konden repareren. Dat was wel handig, want het dorp was ver weg. Er kwam een goed geoutilleerde werkplaats met alle denkbare soorten gereedschap en werd zelfs een smidse gebouwd. In 1935 werd een tractor gekocht met geld dat van tante Net, een zus van oma, geleend was. Hoewel opa niet graag schulden maakte ("krediet geeft verdriet" zei hij) was hij deze keer van zijn principe afgeweken.

Tot na de Tweede Wereldoorlog bleef het boerenbestaan zwaar. Wel kon het aantal knechts verminderen omdat de jongens steeds meer werk overnamen. En toen de oudste dochters van school kwamen werd de dienstmeid overbodig. Dit maakte de bedrijfsvoering uiteraard goedkoper.

Ontferd.....

De familie zou veel baat gehad hebben bij de erfenis van een rijke oom van oma, Gerard Notten, de eigenaar van de Woenselse Watermolen, maar helaas, hij had hun niet in zijn testament vernoemd omdat opa de Kerk de rug had toegekeerd.....Oma's broers en zussen die wel goed geërfd hadden stelden voor om een deel van hun geld aan het arme boerengezin te schenken. Over dit voorstel werd familieberaad gehouden met als uitkomst dat ze dat geld niet wilden aannemen: het was hun eer te na. Volgens tante Miek was dit voor haar broers een stimulans om zich nog meer in te zetten voor de boerderij. Wel bedong oma bij haar verwanten het recht om als eerste de sieraden uit de erfenis te kiezen.

De godvruchtige familie in Eindhoven had al eerder aangeboden om mijn moeder in de kost te nemen en haar de kans te geven naar het lyceum te gaan, maar opa en oma wezen dat aanbod af omdat ze bang waren dat mijn moeder veel te Rooms zou worden....

.... en andere tegenslag

Er was ook andere tegenslag. In de crisisjaren bracht een liter melk niet meer op dan 3,5 cent. Dat was net zoveel als een kippenei.

Op een nacht in augustus 1938 verwoestte een wervelwind de open schuur waarin de machines stonden. Het was een bizarre gebeurtenis: de storm had gelukkig de woningen gespaard, van een fruitboom vlakbij de schuur was niet één appel afgerukt, maar de schuur was opgetild en tegen de grond gekwakt alsof het een blad papier betrof. Een eik was als een kurkentrekker in elkaar gedraaid. In de Watering en de bossen waren talloze bomen omgewaaid. De schade werd pas de volgende ochtend ontdekt. In de weilanden voor het huis was een vaars op de rug in een sloot gesmeten en gestorven omdat ze niet meer rechtop kon komen. In het kippenhok trof mijn opa een doodsbenauwde dorpsbewoner aan, die van de kermis in de Barrier terugkwam en

zich de benen uit het lijf had moeten rennen om de bomen die achter hem vielen vóór te blijven.

In 1938 werd oom Jan opgeroepen om dienst te nemen in het leger, en werd ook het paard gevorderd. Gelukkig kon men gebruik blijven maken van de tractor.

De Tweede Wereldoorlog

Het bestaan werd er niet gemakkelijker op toen de Tweede Wereldoorlog was uitgebroken. De Duitse bezetters vorderden het vee, dus de rundveestapel werd steeds kleiner. Na de bevrijding waren er nog zeventien koeien over. In september 1944 trokken de geallieerden door het bevrijde België op in de richting van Nederland. Op 10 september bereikten ze de brug over het kanaal aan de Luikerweg. Vic en Freddie gingen op 12 september die kant op en kwamen al bij de "drie hectaren", niet ver van huis, Engelse verkenners tegen. Freddie was op die dag jarig en nodigde de Engelsen uit om op de boerderij taart te komen eten. Die hadden daar wel trek in en reden met hun jeep door het bezette gebied naar de boerderij. Oma was doodsbang: de aanwezigheid van de Engelse soldaten bracht het gezin in groot gevaar. Wat zou er gebeuren als de Duitsers hen ontdekten? Mieke heeft hen vriendelijk gevraagd om snel hun biezen te pakken en dat deden ze. Op de avond van diezelfde dag kwamen de Duitsers, maar ze verdwenen weer. De jongens groeven een schuilkelder waarin de familie de nacht doorbracht. De volgende dag bleek dat alle buurtbewoners hun huizen verlaten hadden. De Wijnens wachtten op de dingen die komen gingen. De dag daarop arriveerden twee legerauto's met Duitse officieren. Zij eisten het huis op om het in te richten als noodhospitaal. De familie ging naar het dorp. Opa en oma op de fiets voorop, daarachter de kinderen. Kees kwam er achteraan met paard en wagen. Op het Loo was iedereen gevlucht, daarom gingen ze verder naar het Hof, naar weverij de Ploeg waar ze vrienden hadden. Het paard werd in de wei gezet en de mannen gingen samen met anderen een grote schuilkelder graven. Daarin wachtte men de loop der gebeurtenissen af. Enkele dagen later werd het dorp bevrijd en toen ging iedereen weer naar zijn eigen huis terug. Vic en Mieke werden vooruit gestuurd en Ed van der Elsken sloot zich bij hen aan. Van der Elsken, later beroemd geworden als fotograaf, verbleef in die tijd bij kennissen op de Ploeg. Op weg naar huis kwamen ze verschillende keren Duitse soldaten tegen die zich terugtrokken in de richting van Postel. Ze schrokken en waren telkens opgelucht wanneer die hen met rust lieten. Bij het huis aangekomen constateerden ze tot hun opluchting dat het niet beschoten was. Wel waren alle ruiten gesneuveld. In huis was het een enorme ravage. De Duitsers hadden alle etenswaren aangesproken en zich tegoed gedaan aan de wijn. Overall lag glas van kapotte wijnflessen en weckflessen. Rond het huis en in de bossen lag veel munitie. Het vee was uitgebroken en moest teruggebracht worden.

Meer welvaart

Na de oorlog ging het beter met het bedrijf. Opa had zich teruggetrokken en liet de bedrijfsvoering over aan zijn kinderen. In 1952 werd landbouwgrond aangekocht in Maarheeze. Die is in gebruik gebleven tot 1970. De veestapel werd alsmaar groter. De boerderij groeide uit tot een bedrijf van 80 hectaren. Dat was erg groot voor die tijd en dankzij die grote schaal werd er goed geboerd. Op een bepaald moment waren er honderdzestig stuks vee. Het grootste deel hiervan bestond uit ossen die voor de slacht bestemd waren. Er waren dertig koeien die automatisch gemolken werden. De beste melker was oom Jan. Die kreeg regelmatig oorkondes omdat hij zo hygiënisch werkte. Oom Kees bekommerde zich om het jonge vee: de kalveren en de vaar-

Mieke, gast, Ferddy met Ib.

Eind jaren zestig werd in de potstal een dorsmachine geplaatst, samen met twee houten droogsilo's. Dat was echter een verkeerde investering, want al na enkele jaren werd het oogsten uitbesteed aan een loonwerker met een combine.

Contacten met de Ploeg

De Wijnens hadden, omdat ze niet katholiek waren, weinig contact met de mensen in het dorp. Een uitzondering hierop was de vriendschap met mijnheer en mevrouw Paulussen. Paulussen was de directeur van de melkfabriek.

'Tante' Akke Bart en Jo Wijnens.

In 1935 leerden ze de mensen van de Ploeg kennen, onder meer de familie Bleijenburg. De Ploeg was een socialistische leefgemeenschap op het Hof die in 1923 een textiel fabriek opgericht had. Hij bestond uit mensen die voor het grootste deel uit de Randstad afkomstig waren. Ze werkten vanuit een idealistische visie waarbij ieder lid van de coöperatie evenveel zeggenschap had, en evenveel verdiende. Die ideeën spraken opa en de kinderen heel erg aan. Ook hun visie op binnen- en buitenlandse politiek werd door de Wijnens gedeeld en gaf aanleiding tot talloze bespiegelingen en beshouwingen. Dat leidde bijna vanzelfsprekend tot vriendschap. Ook het

gegeven dat deze mensen eveneens te lijden hadden onder de vijandschap van de dorpsbewoners, daartoe aangezet door de pastoors, schiep een band. Geen wonder dat het meteen klikte tussen de familie en de mensen van de Ploeg. De vriendschap die toen ontstond bestaat nog steeds.

...de familie Schellekens

Met Pinksteren 1944 kwamen de kinderen van een groot gezin uit Boxtel, de familie Schellekens, op de boerderij kamperen. Dit was georganiseerd door Babs Aarts, een nicht van de Wijnens en een vriendin van de Schellekens. Babs had al eerder de mensen van de Ploeg in contact gebracht met de Wijnens.

Dat kamp was één groot feest voor beide families. Loes Wijnens was net geslaagd voor gymnasium B, en kwam uit den Bosch met de kinderen Schellekens mee terug naar huis. Het kamp had ver strekkende

gevolgen, want toen hebben mijn vader en moeder elkaar leren kennen! Toen mijn moeder twijfelde of ze het liefdesavontuur wel zou aandurven hielp tante Miek haar met de woorden: "ge vat 'm Door, en daarmee uit!"

Tijdens deze opwindende pinksterdagen was iedereen getuige van het geallieerde bombardement op het Duitse kamp van Beverlo, 30 kilometer verderop in België. De inslagen waren zo hevig dat de fruitkisten op de zolder van het knechtenhuis stonden te trillen.

...en de KNNV

Kort voor de oorlog werd in Eindhoven een afdeling opgericht van de KNNV, de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging. De leden waren enthousiaste veldbiologen die er veel op uit trokken om waarnemingen te doen in de omgeving. In 1944 vroeg een van deze mensen of een groep KNNV'ers bij de Wijnens de kerstdagen kon doorbrengen. Ze hadden de boerderij uitgekozen vanwege de ideale ligging tussen twee natuurgebieden: de vloeiveiden in de watering, en de visvijvers bij de Liskes. Opa gaf toestemming, en het werd een bijzondere gebeurtenis. De KNNV'ers waren ontwikkelde mensen van wie het merendeel werkzaam was op het Natlab van Philips. Overdag gingen ze de natuur in, en 's avonds voerden ze intensieve gesprekken met opa, oma en de kinderen. Op een van die dagen werden ze opgeschrikt door eskaders Duitse vliegtuigen die het vliegveld van Eindhoven gingen bombarderen en laag over het land kwamen aanvliegen.... Uit die eerste contacten ontstonden vriendschapsbanden die tot op heden voortduren. Met name tante Freddie en oom Vic raakten steeds meer geïnteresseerd in natuurstudie; tante Freddie legde zich toe op studie van planten, en oom Vic werd een bekwame vogelaar. Tante Freddie en tante Miek gingen mee met pinksterkampen en zomerkampen van de KNNV naar Noord Limburg, Denemarken, en de Camargue in Zuid Frankrijk. Verschillende KNNV-ers sloten persoonlijk vriendschap met de familie: Wim en Hannie Oversteegen, Harrie en Nel Jonker, en Wil en Tiny van Aalst, om er enkele te noemen. Oom Vic sloot zich later ook aan bij de heemkundige studievereniging in Eersel.

Tante Miek, opa, Henning Lysemose (man van Loes) en oma.

De Deense connectie

Via een landbouwconsulent hoorden de Wijnens van de mogelijkheid om deel te nemen aan een internationaal uitwisselingsprogramma voor boeren. De man was zelf in Denemarken geweest, en kon daar enthousiast over vertellen. Daarom besloot de familie om ook met Denemarken contact te leggen. Dit resulteerde in de komst van twee Deense boerenzonen, Henning Olesen en Henning Lysemose. Zij kwamen op de boerderij werken. Daar bleef het niet bij: Henning Lysemose werd verliefd op Loes, en zij trouwden met elkaar. Het jonge paar besloot zich in Denemarken te vestigen.

Een andere Deense vrijwilliger was Alfred Lyck. Hij is met de familie contact blij-

John Christensen

Alfred Lyck

ven houden tot zijn dood.

En dan is er nog John Christensen. Hij ging na de oorlog van Zwitserland naar Denemarken, maar had te weinig geld om de reis naar zijn vaderland in één keer te kunnen maken. Hij wilde ergens in Nederland wat bijverdienen. Via een bureau in Zürich kwam hij terecht bij de familie Wijnens. Hij kon meteen inspringen bij de de fruitpluk. Hij trof het dat Freddie en Jo net terug waren van een verblijf van een half jaar in Denemarken en goed Deens spraken. John heeft zijn vaderland nooit bereikt. Hij trouwde met Freddie en bleef in Bergeijk wonen.

Het overlijden van opa en oma

In 1954 stierf opa plotseling, op eenentachtigjarige leeftijd. Hij kreeg een merkwaardige begrafenis. Er kwam geen pastoor aan te pas en zijn stoffelijk overschot is niet in de kerk geweest, maar werd rechtstreeks van de Heuvelsche Hoeve waar hij lag opgebaard naar het kerkhof vervoerd en daar in ongewijde aarde begraven. Omdat er geen regie was dreigde opa zomaar, zonder dat er over hem gesproken was, in de grafkuil te verdwijnen. Toen besloten Piet Bleijenburg en de protestantse dominee (die met Piet bevriend was) om à l'improviste een woordje te spreken. Zo gaven ze een positieve wending aan de pijnlijke situatie. Ook de katholieke familie van oma zat danig met de situatie in zijn maag totdat tante Bets voorstelde om de kerk in te gaan en de kruisweg te bidden. Zo konden ze toch nog op gepaste wijze hun emotie vormgeven. Oma stierf in 1958. Zij is vijfenzeventig jaar geworden en is volgens de katholieke riten begraven.

Epiloog

Omdat de kinderen Wijnen vanwege de opvattingen van hun vader buiten de dorpsgemeenschap stonden was het voor hen niet eenvoudig om een partner te vinden. Het is dan ook niet vreemd dat geen van hen met een inwoner van Bergeijk getrouwd is. Uiteindelijk zijn er van de tien kinderen zes getrouwd: vier dochters en één zoon. Alle relaties zijn begonnen op de boerderij. Mijn vader leerde mijn moeder kennen op het pinksterkamp op de boerderij in 1944, Wim Cruijsberg kwam als douanebeambte in de Barrier op de boerderij en maakte daar kennis met Herta, en Henning Lysemose en John Christensen kwamen op de boerderij werken en raak-

Mieke Wijnen en John Christensen.
Foto bij een artikel in het ED van Ed van de Kerkhof.

ten bevriend met Loes en Freddie. Huug was de laatste die trouwde en hij was toen al 35 jaar.

En de achterblijvers? Die treurden niet om hun vrijgezellenbestaan, al denk ik wel dat ze graag gezien hadden dat het anders was gelopen. Ik moet dan denken aan de opmerking van oom Jan toen hij in het vakblad "de Boerderij" een bericht zag over Poolse boerinnen die contact zochten met Nederlandse boeren: "Hadden ze maar geadverteerd toen wij jong waren!..." Toch hadden ze het goed, met zijn zessen en later met zijn vijven, toen Huug getrouwd was,

daar, op de Heuvelsche Hoeve. Ze voerden gezamenlijk het boerenbedrijf en vormden met elkaar een harmonisch stel. Ik heb nooit meegemaakt dat er ruzie was. Er werd wel vaak gekissebist door tante Jo en tante Miek, maar dat leidde nooit tot grote spanningen. De ooms en tantes op de boerderij waren geweldig gastvrij en ik werd er altijd met open armen ontvangen. Elk verblijf daar was een feest.

Toch goed dat die eigenwijze grootvader van mij een boerderij gesticht heeft, daar, op die mooie plek, aan het eind van de wereld. Stel je voor dat hij onderwijzer was gebleven!